

**ՀԱԼԷՊԻ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉՐ
(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ)**

ԱՆԻ ՖԻՇԵՆԿՃԵԱՆ

պ.գ.թ.

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ

2003 թուականին Երևանի մեջ լոյս տեսած *ՀԱՅ ՍՓՅՈՒՌՈՔ* հանրագիտարանի, Սիրիա (Սուրիա) բաժինի էջ 527-ի վրայ Հայ Կարմիր Խաչի կազմակերպութեան մասին հետեւեալը կը կարդանք. «Հիմնվել է 1918-ին, Հալէպում: Հիմնադիրներն են բժիշկ Հարություն Պողոսյանը, դեղագործներ Ռուբեն Պողոսյանը և Սարգիս Սելյանը: Նպատակն էր կազմակերպել հայ տարագիրների բուժօգնությունը: 1926-ին վերանվանվել է Հայ ազգային Կարմիր խաչ: Կազմվել է նոր վարչություն, որի կազմում ընտրվել են նաև բժիշկներ Քաջբերունի և Թորոս Պասմաճյանները: Սկզբնապես գործել է մարաշցի գաղթականների ճամբարում, ապա 1926-ին Հալէպի Սուլեյմանիե թաղամասում կառուցվել է երկհարկանի շէնք՝ անհրաժեշտ բժշկական կաբինետներով և հիվանդասենյակներով: Գործել է մինչև 1977-ը»¹:

Ուսումնասիրելով Հալէպի Հայ Կարմիր Խաչի, ապա Սուրիա-հայ Օգնութեան Խաչի պատմութեան վերաբերող արխիւային փաստաթուղթեր, գրականութիւնն ու տեղեկանքները, կը պարզուի հետեւեալը, որ «կարգ մը սրտցաւ ազգայիններ ազդուած տխուր իրականութենէն եւ նկատի ունենալով այդ ցաւալի վիճակը, զորս ենթարկուած էին տառապանքէն ճողոպրած ազգակից-

¹ Հայ Սփյուռք հանրագիտարան, Երևան, 2003, էջ 527:

ները ու միաժամանակ բացայայտօրէն զգալով գէթ որոշ չափով, անոնց օգնելու անհրաժեշտութիւնը 2 Սեպտեմբեր 1919 թ.-ին կ'որոշուի ժողով գումարել եւ ծնունդ տալ «Հայ Կարմիր Խաչ»-ի մասնաճիւղի, Հալէպի մէջ, նպատակ ունենալով նիւթապէս եւ բարոյապէս օգնելու թշուառներուն եւ հիւանդներուն, նաեւ գործ հայթայթել անգործներուն»¹:

Նկատի ունենալով Հալէպ գտնուող տարագիրներու անգործութիւնը եւ անոնց մէջ գտնուող թշուառութիւնը եւ հիւանդութիւնը. Մարի Մինասեան, Լուսիա Երեցեան, Լուսին Մանուկեան, բժիշկ Յարութ Տէր Պօղոսեան, Մինաս Մինասեան եւ պր. Մարութ Սինանեան կը խորհին տեղւոյս մէջ կազմել Հայ Կարմիր Խաչի² մասնաճիւղ մը, գէթ մասամբ մեղմացնելու տարագիրներու ներկայ անմխիթար վիճակը: 1919 Սեպտեմբեր 2-ին, եկեղեցիին դուռը փակցուած ազդերով հայ երկսեռ հասարակութիւնը կը հրաւիրուէր Առաջին ժողովին Հայկազեան վարժարանին մէջ, որ տեղի պիտի ունենար նոյն ամսոյն 4-ի երեկոյեան³: Քառասուն անդամներու ներկայութեամբ կ'որոշուի ընտրել առժամեայ վարչութիւն մը՝ վերոյիշեալներէ, գաղտնի քուէարկութեամբ:

5 Սեպտեմբեր 1919 թ. նորընտիր վարչութիւնը կը գումարել իր առաջին նիստը: Դիւանի ընտրութենէն ետք կ'որոշուի 7 Սեպտեմբեր 1919 թ. պաշտօնապէս կատարել ՀԿ Խաչի բացման հանդիսութիւնը: Յարմար կը նկատեն հանդիսութեան իբրեւ բանախօս հրաւիրել բժշկ. ՔԱԶԲԵՆՈՒՆԻՆ եւ Պ. Ղազարեանը՝ «երգչ-

¹ Ֆիշենկճեան Ա., Յուշամատեան Սուրիահայ Օգնութեան Խաչի 1919-2010, Հալէպ, 2009, էջ 20:

² Յետայսու՝ ՀԿԽ:

³ Ֆիշենկճեան Ա., նշ. աշխ., էջ 38:

խումբի վարիչ»։ Բացման խօսքը պիտի կատարեր Մարուքե Սինանեանը (ատենապետ), իսկ պատմականը՝ Մինաս Մինասեանը (ատենադպիր)։

Ա. նիստին կ'որոշուի սերտ յարաբերություններ մշակել հայրենակցական միություններու հետ, որովհետեւ անոնց կապը առաւել անմիջական էր ժողովուրդի հետ եւ նպատակայարմար պիտի ըլլար որոշ հարցերու լուծման համար նկատի առնել անոնց հետ խորհրդակցաբար համագործակցութիւնը :

Բժշկ. Ռ. Ճէպէճեանի, «Ձարթօնք» օրաթերթի մէջ, ՀԿ Խաչի մասին փոխանցած տեղեկութիւններէն կ'իմանաք, թէ Հ Կ Խաչը հիմնուած է 1918թ: «Այս մասին կը վկայէ Գրիգոր Պողարեանի մեզի փոխանցած արխիւներու մէջ յայտնուած մէկ նամակը»¹:

Նման տեղեկութիւններու հանդիպած ենք նաեւ 1921 թ. Հ.Կ. Խաչի տեղեկագիրներէն մէկուն մէջ, ուր կ'ըսէ. «Հայ Կարմիր Խաչի տեղական մասնաճիւղը, արդէն, կազմուած է 1918 թ.»²:

Վերոյիշեալ երկու տեղեկութիւնները, անկասկած, կը վերաբերէին ո՛չ թէ Հալէպի մասնաճիւղին, այլ՝ Պոլսոյ:

26 Նոյեմբեր 1918 թ. արդէն Պոլսոյ Հայ Կարմիր Խաչը վերակազմուած էր եւ օրինաւոր կերպով կը գործէր Պոլսոյ եւ գաւառներուն մէջ: Ասկէ կարելի է հետեւեցնել այն, որ Հայ Կարմիր Խաչի Հալէպի մասնաճիւղի հիմնադրութեան ճշգրիտ թուականը 2-Սեպտեմբեր- 1919 թ. է:

¹ «Ձարթօնք», օրաթերթ, թիւ 220, 21 յուլիս 1989, Պէյրութ:

² Ֆիշենկճեան Ա., նշ. աշխ., էջ 38:

Նորակազմ վարչութեան մասին կը տեղեկացուի թէ՛ Ազգային Առաջնորդարանի եւ թէ՛ Հայ Ազգային Միութեան, որոնց կողմէ պաշտօնապէս կը ճանչցուի, կը հաստատուի ու կը վաւերացուի:

Ստորեւ կը ներկայացնենք 6- Սեպտեմբեր- 1919 թուակիր նամակի պատճէնը ուղղուած Հայ Ազգային Միութեան, ուր կը տեղեկացնեն նորակազմ կազմակերպութեան մասին եւ նորընտիր վարչութեան անուանացանկը:

«Պատուարժան Վարչութիւն

Հայ Ազգային Միութեան

Հայ Կարմիր Խաչի մասնաճիւղ մը կազուած ըլլալով Հալէպի մէջ, իր առաջին ընդհանուր ժողովով ընտրեց առժամեայ վարչութիւն մը հետեւեալներով`

Ա. ատենապետ Մարութ Մինանեան

Բ. ատենապետ Մարի Ստեփանեան

Ա. ատենադպիր Մինաս Մինասեան

Բ. ատենադպիր Լուսիա Երեցեան

Գանձապահ Յարութիւն Տէր Պօղոսեան

Խորհրդական Մարի Մինասեան

Խորհրդական Արտեմիս Աշխարհունի

Ուստի որպէս պաշտօնական մարմին, պարտք կը զգանք վարչութեանս կազմութիւնը ծանօթացնել` ի գիտութիւն պատկ. միութեանդ եւ խնդրել ձեր աջակցութիւնը:

Ի դիմաց Հայ Կարմիր Խաչի Հալէպի մասնաճիւղի վարչութիւն:

Ատենադպիր`

Մ. Մինասեան

Ատենապետ`

Մ. Մինանեան

6-9-1919

Բացի այդ, կ'որոշեն Հ Կ Խաչի Հալեպի մասնաճիւղի կազմութեան մասին տեղեկացնել Պոլսոյ Հ Կ Խաչի կեդրոնական վարչութեան, միաժամանակ կը խնդրեն կանոնագիր ու գործունէութեան որոշ հրահանգներ: Սակայն կանոնագիրն ու հրահանգները կ'ուշանան, ճանապարհներու անկանոնութեան պատճառով: Հալեպի վարչութիւնը կ'որոշէ իր սեփական միջոցներով աշխատիլ եւ գործել, մինչեւ կեդրոնէն համապատասխան կանոնագիրերու եւ թուղթերու առաքումը: *«Միութեանս առաջի գործը եղաւ, անմիջապէս իր կազմութիւնը տեղեկացնել կեդր. վարչութեան եւ որը անմիջապէս հաստատելով դրկեց պաշտօնական թուղթեր, ընկալագիրներ եւ կնիք մը: Մինչ այս թուղթերու գալը, միութիւնս արդէն կնիք մը փորագրած էր եւ ընկալագիրները այս կնիքով կը կնքուէին»*¹:

Սակայն ֆրանսական իշխանութեան կողմէ Կիլիկիոյ գրաւումը քաջալեր պիտի հանդիսանար Միջագետքի եւ Սուրիոյ անապատներուն մէջ տարագրուած հայութեան մնացորդացի «տուն դարձին»:

Իսկապէս մնացողները կը մատնուին անել կացութեան առջեւ: Պէտք էր աշխատիլ եւ գործել: Այս էր հրամայական պահանջը, «որուն գիտակից քանի մը յանձնուէր եւ անխոնջ անդամներու ջանքերով, 1919 Դեկտեմբեր 1-ին վերակազմուեցաւ վարչութիւնս, եօթը երկսեռ գործօն եւ չորս երկսեռ հաշուեքննիչ անդամներով»²:

¹ Տիշենկճեան Ա., նշ. աշխ., էջ 25:

² Նոյն տեղը, էջ 28:

Նորակազմ վարչությունը նոր ուժերով զորացած, կեդրոնէ հասած նոր կանոնադիրերու եւ հրահանգներու գծով եռանդով եւ անձնուիրութեամբ գործի կը ձեռնարկէ: Ներգաղթած անդամներու տեղ նորերը կ'անդամակցին եւ դեկտեմբերի վերջը վարչությունը կը հաշուէր շուրջ 200 անդամ:

1 Դեկտեմբեր 1919-ի նորընտիր վարչութեան կազմի ցանկը հետեւեալ պատկերը կը ներկայացնէ՝

Ա. ատենապետ Սարգիս Մելեան

Բ. ատենապետ Մարի Ստեփանեան

Ա. ատենադպիր Մարութ Սինանեան (հրաժարած Մարտ 15-էն 1920թ.)

Բ. ատենադպիր Պօղոսիկ Քիրեմիրճեան (մեկնած Փետրուար 15-ին)

Գանձապահ Մկրտիչ Նաճարեան (մեկնած Փետրուարի մէջ)

Խորհրդական Աղանի Նազարեան (մեկնած Ապրիլ 20-ին)

Խորհրդական Երանուհի Սահակեան

Հաշուէրնիչներ

-Բժշկ. Յարութիւն Տէր Պօղօսեան (մեկնած Մարտ

10-ին)

-Վերգին Թնկրեան

-Սաթենիկ Էճգաճեան

-Լեւոն Թիւֆէնկճեան

ՀԿ Խաչի տեղական մասնաճիւղի կողմէ Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան տեղական մասնաճիւղի 7-Դեկտեմբեր- 1919թ. յղուած պաշտօնական նամակի ի պատաս-

խան, ՀԲԸՄ 11- Դեկտեմբեր- 1919թ., 360 թուակիր նամակով, կը յայտնէ իր աջակցութիւնը ՀԿ Խաչի ձեռնակներուն՝

«Մեծայարգ

Տիար Ատենապետ

Հ Կ Խաչի տեղական մասնաճիւղի

Աստ.

Պատիւ ունեցանք ստանալու ձեր 7 Դեկ[տեմբեր] ամսաթիւր, ուր հիւանդ գաղթականներու օգնելու պէտքը շեշտելով մեր ալ ձեռնտուութիւնը կը փափաքիք: Յայտնի է արդէն, որ Կարմիր Խաչի եւ Բարեգ[ործական] Միութեանս կալուածը միեւնոյնն է գրեթէ եւ մեզի համար յոյժ բաղձալի պիտի ըլլար գործակցաբար աշխատիլ միեւնոյն նպատակը իրագործելու համար: Ատոր համար իսկ կը կարծենք թէ լաւագոյն պիտի ըլլայ ուղղակի տեսակցութիւն մը դիւանիդ հետ, որոշելու համար թէ ինչ պէտքերու մէջ կարելի է օգնել իրարու:

Միութեանս գրասենեակը միշտ բաց է մանաւանդ առաւօտները ժամը 10-12, եթէ բարեհաճիք պատուել զմեզ:

Հաճեցէք ընդունիլ, Մեծայարգ Տէր, մեր յարգանոյ անկէղծ հաւաստիքը.

ՀԲԸՄիութեան տեղական մասնաժողովի

Ատենադպիր

Ատենապետ

11- Դեկտեմբեր- 1919

Սակայն մեր յօդուածի հիմնական նպատակը Հալէպի Հայ Կարմիր Խաչի գոյութեան մասին տեղեկութիւններ փոխանցել չէ սոսկ, այլ ապացուցել, որ Հալէպի մէջ ծնունդ առած եւ գործած է

նաեւ Հայ Ազգային Կարմիր Խաչ կազմակերպութիւնը, որուն գոյութեան մասին պատմական տուեալները բաւականին աղօտ են:

Ստորեւ պիտի անդրադառնանք Հալէպի Հայ Ազգային Կարմիր Խաչի գոյութեան եւ Հայ Կարմիր Խաչի համատեղ գործունէութեան պատմութեան, Բերիոյ Հայոց Թեմի Ազգային Առաջնորդարանի մէջ պահպանուած արխիւային նիւթերու համաձայն:

ՀԱԼԷՊԻ ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

Դեղագործ Սարգիս Սելեանի փոխանցած տեղեկութիւններուն համաձայն, որոնք անմիջական կ'առնչուին Հայ Ազգային Կարմիր Խաչի կազմութեան հարցին, իր «Լուրջ հարցեր եւ Ազգ. իշխանութեանց դրութիւնը անոնց հանդէպ» անտիպ գրութեան մէջ Հայ Ազգային Կարմիր Խաչի (յետայսու՝ ՀԱԿԽ) կազմութեան թուական կը նշէ 1925 թ. : «1925-ին կազմուած Հայ Ազգ[ային] Կարմիր Խաչի Առժամեայ վարչութեան անդամ ընտրուած էի. երեք անդամներէ յանձնախումբ մը կազմուեցաւ ծրագիր-կանոնագիր մը պատրաստելու, որուն մէջ գլխաւոր աշխատանքը ինձի յանձնուեցաւ»: Ս. Սելեանի նպատակը եղած է ՀԱԿ Խաչը ծառայեցնել, ոչ միայն հիւանդներ դարմանելու, այլեւ՝ կազմել հայ սպասուհիներու հոգատար մարմին մը:

Մեր տրամադրութեան տակ եղող ՀԱԿ Խաչի նամակներէն կը պարզուի, թէ Առժամեայ վարչութեան ատենապետի պաշտօն վարած է բժշկ. Հրեշտակեանը, իսկ ատենադպիր՝ Ս. Սելեանը:

ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆԸ

Հալէպի Հայ Կարմիր Խաչի նորընտիր վարչութիւնը 14- Յունուար- 1925 թուակիր նամակով կը հաղորդէր իր որոշումը, որուն համաձայն, Հայ Կարմիր Խաչը համազգային հողի վրայ դնելու առաջադրութեամբ երեք յարանուանութիւններէն մէկական ներկայացուցիչ կը փափաքէր ունենալ իր կազմին մէջ եւ կը խնդրէր խառն ցանկ մը դրկել, յարմար անձը ընտրելու ցանկութեամբ:

Բերիոյ թեմի Քաղաքական ժողովի 16- Յունուար- 1925 թ. Թ. նիստին այս հարցը կը քննարկուի եւ յետ խորհրդակցութեան կ'որոշուի միայն մէկ անձ դրկել, որուն մասնակցութեամբ «դիւանը կազմուի եւ տեղեկագրուի»: Այս որոշումին իր անհամաձայնութիւնը կը յայտնէ Էֆէնտի Ֆէթթէլեանը հետեւեալ առարկութեամբ. «ՀԿ Խաչը միութիւն է, որ ունի իրեն յատուկ ծրագիր-կանոնագիր եւ պատասխանատու է իր ընդհանուր ժողովին: Իսկ Քաղաքական ժողովը Ազգ[ային] վարչական մարմին է, որ պատասխանատու է Ազգին: Ընդհանուր ազգին պատասխանատու վարիչ մարմինը միութեան մը ընդհանուր ժողովին համարատու ըլլալուն դիրքին մէջ դնել ուղիղ չէ: Այդ պատճառաւ պաշտօնական մասնակցութեան համար ներկայացուցիչ տալու տեսակէտէն համաձայն չէ»: Այլ խօսքով՝ քաղաքական ժողովի անդամները կտրուկ կը մերժեն «ներկայացուցիչին անդամ ըլլալով մասնակցելու պարագան» եւ հաստատ կը մնան իրենց որոշումին: Կ'որոշեն ներկայացուցիչ չդրկել»¹:

¹ Բերիոյ Թեմի Ազգային Առաջնորդարանի Արխիւ (Յետայսու՝ ԲԹ ԱԱԱ), Ատենագրութիւն Քաղաքական ժողովոյ թիւ 46, 20 - Ապրիլ - 1924-էն, 16 Յունիս 1925 , ԺԱ. նիստ, 6 Փետրուար, 1925:

Բերիոյ Թեմի Առաջնորդ Արտաւազդ ծ[այրագոյն] վրդ[վարդապետ] Միւրմէան միջ-յարանուանական Կ Խաչի առաջադրութեամբ կը խորհրդակցի կաթողիկէ եւ բողոքական հոգեւոր առաջնորդներու հետ եւ յարմար կը նկատեն երեք յարանուանութեանց ներկայացուցիչներով մշակել ծրագիր-կանոնագիր եւ ենթարկել ժողովի հաւանութեան: Այս գծով ժողովը իրաւասութիւն կ'ընձեռէ, որ ՀԿ Խաչը երեք անդամ ներկայացնէ:

Սակայն 11- Մայիս- 1925 թ. Լ. նիստի ընթացքին հայր սուրբը կը զեկուցէ, որ կաթողիկէ եւ բողոքական /աւետարանական/ Առաջնորդարաններու ներկայացուցիչները համաձայն չեն գտնուած «Հին Կ[արմիր] Խաչի շարունակուելուն եւ յայտնեցին որ ուրոյն Կ[արմիր] Խաչ մը կազմելու պիտի աշխատին, եթէ նոյնիսկ մենք համաձայն չի գտնուինք»¹:

5- Մայիս- 1925 թուակիր նամակով Հայ Ազգ[ային] Կարմիր Խաչի Առժամեայ վարչութեան խորհուրդը կը տեղեկացնէր ցարդ ունեցած գործունէութեան եւ կը խնդրէր անհրաժեշտ կարգադրութիւն տնօրինել՝ վերջնական վարչութիւն ընտրելու:

Ստորեւ կը ներկայացնենք պատճենը²

Հալէպ, 5- Մայիս- 1925

Գերապատիւ

¹ ԲԹ ԱԱԱ, Ատենագրութիւն Քաղաքական ժողովոյ թիւ 46, 20 Ապրիլ, 1924-էն, 16 Յունիս 1925, Լ. նիստ, 11 Մայիս, 1925:

² **Ֆիշենկճեան Ա.**, նշ. աշխ., էջ 41:

Տ[եր] Արտաւազդ Ծ[այրագոյն] Վրդ[վարդապետ] Սիւր-
մէեան,

Առաջնորդ Հայոց Բերիոյ

Աստ.

Ներկայիս կու գանք յայտարարել խոնարհաբար թէ, «Հայ Ազգ[ային] Կարմիր Խաչի կազմութեան համար Ձեր 19- Մարտ-1925 թուակիր պաշտօնագրով մեզի յանձնուած պարտականութիւնը յաջողած ենք ի գլուխ հանել, ամսոյս մինչեւ չորսը վերոյիշեալ Միութեան անդամ արձանագրելով -196 - անձ եւ անոնցմէ գանձած ըլլալով 4040 դահեկան ողջ:

Ներկայիս անդամ արձանագրելու գործը կը շարունակուի ըստ առաջնոյն, սակայն նկատի ունենալով մեզի տրուած իրաւասութեան սահմանը, ներկայիս կը խնդրենք որ բարեհաճիք հարկ եղածը տնօրինել, որպէսզի ձեռնարկուի տեւական վարչութեան ընտրութիւն, օր առաջ կարենալ գործի սկսելու համար:

Մնալով ամենախորին յարգանօք

Ի Դիմաց Հայ Ազգ[ային] Կ[արմիր] Խաչի Առժամեայ վարչ[ու-
թեան] Խորհուրդի

Ատենադպիր

Ատենապետ

Ս. Սէլեան

Տօթթ[որ] Հրեջտակեան

Այս խնդրանք-առաջարկէն ետք, Արտաւազդ ծ. վրդ. Սիւր-մէեան Բերիոյ թեմի յարանուանական երկու հոգեւոր առաջնորդներու (կաթողիկէ, աւետարանական) հետ հանդիպում կ'ունենայ ՀԱԿ Խաչի Առժամեայ վարչութիւնը վաւերացնելու համար: Հակառակ հայր սուրբի ջանքերուն եւ տարբեր առաջարկութիւննե-

րուն, երկու հոգեւոր պետերը անդրդուելի կը մնան: Այլ խօսքով՝ անոնք ոչ մէկ կերպ կը համոզուին երկու Կարմիր Խաչի գոյութեան, կամ ալ տարբեր անուններով Կ Խաչերու կազմութեան: Հայր սուրբը քաղաքական ժողովի դէմ ու դեր կարծիքներէն առաջնորդուելով եւ զգալով կատարուած իրողութեան մը ստեղծումը, «Կ’որոշէ ներդաշնակ գործունէութեան մէջ մնալու համար, միւս առաջնորդարանները եւ Ազգ[ային] շահը նկատի առնելով մեծամասնութեամբ եւ ցանկալով միացումի իր փափաքը՝ իւրացնել եւ վաւերացնել ներկայացած ծրագիր-կանոնագիրը, թողելով անոր բարեփոխումը ընդհ[անուր] ժողովին»¹:

Հայ Ազգ. Կարմիր Խաչի Առժամեայ վարչութիւնը 30- Յուլիս-1925 թուակիր պաշտօնագիրով կը փոխանցէր հաստատութեան անդամներու մեծամասնութեան փափաքը, որ է գումարում ընդհանուր ժողովի տեղեկատուութիւն եւ մնայուն վարչութեան ընտրութիւն: Քաղաքական ժողովը իր ԽԶ. նիստին (7- Օգոստոս-1925) համաձայնութիւն կը կայացնէ:

Դժբախտաբար մեզի յստակ չէ, թէ որոնք եղած են Առժամեայ վարչութեան անդամները: Սակայն մեր տրամադրութեան տակ ունեցած նամակներէն կարելի է ենթադրել, որ ատենապետը եղած է բժշկ. Հրեշտակեանը, իսկ ատենադպիրը՝ Ս. Սէլեանը:

¹ ԲԹ ԱԱԱ, Ատենագրութիւն Քաղաքական ժողովոյ թիւ 46, 20- Ապրիլ- 1924-էն, 16- Յունիս- 1925, ԼԱ. նիստ, 16- Մայիս- 1925:

ՀԱԿ Խաչի Առժամայ վարչութեան կողմէ նախատեսուած եւ ճշդուած, անդամական ընդհանուր ժողովը 20- Սեպտեմբեր 1925-ին չի գոյանար, ներկաներու ոչ բաւարար թիւի պատճառաւ: Վարչութիւնը, կազմական ծրագիրին համաձայն, Ազգային Առաջնորդարանէն կը խնդրէ իր ներկայացուցիչը, ընտրովի վարչութեան իբրեւ անդամը: Քաղաքական ժողովը յետ խորհրդակցութեան կ'որոշէ Գ. Եղբայրեանը:

Ծրագիր- կանոնագրին համաձայն, վարչութիւնը պետք է բաղկացած ըլլայ եօթը անդամներէ, որոնցմէ մէկը կը ներկայացնէ Ազգ. Առաջնորդարանը ու երկուքը՝ երկու հայ յարանուանականները. աւետարանական եւ կաթոլիկ համայնքները, իսկ չորսն ալ կ'ընտրուին Ընդհ. ժողովէ:

4- Հոկտեմբեր- 1925-ի նորընտիր վարչութեան կազմը հետեւեալ պատկերը կը ներկայացնէր՝

Վեր[ապատուելի] Ա. Շիրաճեան	Ատենապետ
Բժշկ[բժիշկ] Ա. Հրեշտակեան	Ատենդպիր
Գ. Եղբայրեան	հաշուակալ գանձապահ
Բժշկ[բժիշկ] Ն. Յովնանեան	խորհրդական
Բժշկ[բժիշկ] Խ. Պօղոսեան	խորհրդական
Ս. Խըրլազեան	խորհրդական
Ս. Ահարոնեան	խորհրդական

Հալեպի ՀԱԿ Խաչին անդամակցած էին արդէն 205 անդամներ, որոնց մեծ մասը այրեր էին: Վարչութիւնը 18- Նոյեմբեր- 1925թ., 29 համար գրութեամբ ներփակ կ'ուղարկէ ընդհանուր անդամներու անուանացանկը Ազգ. Առաջնորդարան: Վարչութիւնը սերտ յարաբերութիւններ մշակած է երեք առաջնորդա-

րաններու հետ եւ յաճախ համապատասխան թելադրութիւններ
ու յանձնարարականներ ստանձնած եւ դրած է ի գործադրութիւն:

11- Դեկտ[եմբեր] - 1925

Մեծայարգ

Տիար Ատենապետ Պատուարժան Անդամք

Հայ Ազգային Կարմիր Խաչի

Աստ.

Ձմեռնային խիստ եղանակի առիթով, բնական է որ կարգ մը
տարափոխուկ եւ վտանգաւոր հիւանդութեանց իբրեւ նախադուռ
եղող «կոիք»-ի դէմ ամէն նախագգուշական միջոցներ ձեռք առ-
նուին, մասնաւորապէս կայաններու եւ հիւղաքաղաքի մէջ
պատասպարուող մեր տարագիր ու կարօտեալ ժողովրդեան մէջ:
Այս առթիւ վստահ ըլլալով հանդերձ որ յարգելի վարչութիւնդ իր
կարելին կ'ընէ այժմէն իսկ կանխատեսելով ցուրտ ու խոնաւ կլի-
մայի մը բերումով յառաջ գալիք հետեւութիւններ: Առաջնորդա-
րանս կարեւորութենէ գերծ չի համարեր տալով հետեւեալ առա-
ջադրութիւնները.-

1-Յաճախակի այցելութիւններով հրահանգել կայաններու
բնակիչները որ զգուշանան ցրտառութենէ եւ մասնաւորապէս հոգ
տանին որ երեխաներ, մանուկներ եւ վերջապէս անչափահաս
պզտիկներ ցուրտի եւ խոնաւութեան ալ աւելի պաշտպանուին:

2-Խստիւ հրահանգ տալ կայաններու պատասխանատու պա-
հակներուն որ ջերմով սկսող եւ վտանգաւոր ամէն հիւանդութիւն

իսկոյն տեղեկացնեն վարչութեանդ բժիշկին, որ պատրաստ է հիւանդին հիւանդանոց փոխադրել տալ, Առաջնորդարանի միջոցաւ:

3-Մասնաւորապէս այս օրերուն օժանդակ բժիշկ եւ դեղագործներով յաճախակի այցելել հիւղաքաղաքն ու բոլոր կայանները, մօտէն քննելու անոնց առողջապահական վիճակը եւ ըստ այնմ ձեռք առնել կանխահոգ ամէն դարման:

4-Առատ զանցիւն եւ ասբէռին տրամադրել բժշկական սպասարկութեան, ինչպէս նաեւ առատ անզլիական աղ կամ նման լուծողականներ:

5-Եթէ կայաններու մէջ ծախկախտի դէպքեր կան, իսկոյն լուր տալ Առաջնորդարանիս, պատուաստել տալու համար բոլոր վարժարաններու ուսանողութիւնը:

6-Մասնաւոր ուշադրութեամբ հետեւիլ հարսանիթի դէպքերուն, իսկոյն չէզոքացնելով վարակուող մանուկը կամ երեխան իր մօրը հետ:

Ասկէ զատ կու գանք կարեւորութեամբ յանձնարարել յարգելի վարչութեանդ որ ի դէպ ամէն հաւանականութեան, հայ տիկիներէ եւ օրիորդներէ օժանդակ մասնախումբ մը ընտրէ, որ յաճախ այցելելով բոլոր գաղթակայանները իրագեկ պահէ վարչութիւնդ, հոն տիրող առողջապահական պայմաններու մասին:

Յուսալով որ նորակազմ վարչութիւնդ իր լաւագոյնը պիտի ընէ ձմեռնամուտի սա փափուկ եղանակին, երբ ջերմ եւ կռիք անպակաս են, դժբախտաբար, եւ կրնան լուրջ աւերներ գործել մեր սիրելի ժողովրդեան մէջ, եւ յաջողութեան սրտեռանդն մաղթանքներս:

*Մնամ սիրոյ ողջունիւ
աղօթարար*

Առաջնորդ Հայոց Բերիոյ

Արտվզդ [Արտաւազդ]

18- Դեկտեմբեր- 1925թ. 63 համար գրութեամբ Ազգ. Առաջնորդարան կը տեղեկացնէ, ըստ Առաջնորդարանէն ստացած յանձնարարականին, «Տիկնանց Մասնախումբ»-ի մը կազմութիւնը, որուն «Վարչութիւնը նախապէս անդրադարձած ըլլալով, արդէն կազմուած եւ գործի ձեռնարկած է»:

Իրօք պէտք է խոստովանիլ, որ Հայ երեք հոգեւոր Առաջնորդները, Բարեսիրական հաստատութիւնները, հայ թէ օտար, անհատ օտար բարերարները ոչ մէկ ճիգ ինայած էին թշուառութեան մէջ գտնուող տարագիր հայորդիներու միջոցներ որոնելու դարման գտնելու եւ ամոքելու անոնց ցաւերը:

Սակայն հայը վերջին տասնեակ տարիներու ընթացքին ենթարկուած ըլլալով անլուր տառապանքներու, ապաւինած էր ֆրանսական իշխանութեան եւ Սուրիոյ արաբ ժողովուրդին: Թշուառ բեկորներու կարեւոր մասը, կէանքի ամենատարրական պիտոյքէ զուրկ՝ տեղաւորուած էին «քէմբ»-երու¹ եւ քաղաքիս այլ եւ այլ թաղամասերու մէջ, ուր մատնուած էին նիւթական, ֆիզիքական եւ բարոյական ողորմելի վիճակի: Թէեւ Հայ Կարմիր Խաչը իր ծնունդէն հիմնած էր իր դարմանատունը թէ՛ քէմբերու եւ հոգեւտան մօտակայ վայրի մէջ եւ մնայուն ու շրջուն բժիշկներով ու դեղագործներով կը փութար կարիքաւորներու օժանդակութեան, բայց տարագիրներու առաւել թիւի պատճառաւ ոմանք հետու էին բժշկական ինամքէ: Առաւել, ամէն օր տեղույս թաղապետական, ֆրանսական Սէն Լուի եւ զինուորական հիւանդանոցները տասնեակներով հայ հիւանդներ կ'ընդունէին եւ բժշկական

¹ Հիւղաւաններու:

դեղ ու դարման կը ստանային ձրիաբար: Քաղաքական ժողովը երախտագիտական պարտականություն համարելով, իր ՀԲ. նիստին /24 Դեկտ[եմբեր] 1926/ որոշում կ'ընդունի Հայ Կարմիր Խաչի հետ համագործակցաբար, առանց խտրութեան, կաղանդի նուէրներ տալ, յիշեալ հիւանդանոցներու մէջ գտնուող բոլոր հիւանդներուն:

24- Դեկտեմբեր- 1925

Մեծայարգ

Տիար Ատենապետ եւ յարգոյ Անդամք

Հայ Ազգային Կարմիր Խաչի վարչութեան

Աստ.

Ծանօթ է յարգելի վարչութեանդ որ անցնող տարիներուն մէջ Ամանորի առթիւ Հայ Ազգային Միութիւն եւ Կարմիր Խաչը համագործակցաբար Կաղանդի նուէրներ բաշխած են քաղաքիս բոլոր հիւանդանոցներուն անխտիր, ինչպէս նաեւ Միս Եփփէի եւ Բարեգործականի որբանոցներուն նկատի ունենալով որ քաղաքիս բոլոր հիւանդանոցներուն մէջ ամէն օր հարիւրաւոր հիւանդներ կը դարմանուին եւ միեւնոյն որբանոցներուն մէջ բազմաթիւ որբեր իրենց հայրենի կաղանդը կ'երազեն:

Այս խիստ գովելի, մարդասիրական ու առաւել եւս բարեսիրական ձեռնարկը այս տարուայ համար եւս իրականացած տեսնելու ցանկութեամբ. ներկայիս ջերմապէս եւ կարեւորութեամբ կը յանձնարարեմ յարգելի վարչութեանդ, այժմէն իսկ հարկ եղած կարգադրութիւնները ընել յառաջիկայ Ամանորի առթիւ եւս կաղանդելու եւ ուրախացնելու համար բոլոր հիւանդանոցներու մէջ գտնուող ցաւատանջ հայ եւ օտար հիւանդներն ու որբանոցներու

անկիւնը ծնողական գուրգուրանքէն հեռու մնացող մեր բաղդագուրկ եւ ծնողագուրկ որբուկները:

Այժմէն իսկ յաջողութիւն մաղթելով ձեր սոյն ձեռնարկին համար եւ սիրոյ ամենաջերմ ողջոյններով:

Մնամ աղօթարար
Առաջնորդ Հայոց Բերիոյ
Արտվզդ [Արտաւազդ]

Հ. Ազգ. Կ. Խաչի վարչութիւնը «Կոչ Հայ Ազգին» շրջաբերակա՜նով հանրութեան կը ծանուցէր նորընտիր կազմի ցանկը, առաւել բարոյական եւ նիւթական աջակցութեան եւ անդամագրուելու կը հրաւիրէ հալէպահայ հասարակութեան այն հատուածը, որոնք իրենց օժանդակութեամբ պիտի սատարէին այս գործի յաջողութեան:

1925-ի վերջերը Հալէպի մէջ երկու Կարմիր խաչերը կը շարունակեն իրենց գործունէութիւնը :

8- Փետրուար- 1926 թուակիր նամակով, Հ. Ազգ. Կ. Խաչի վարչութիւնը պաշտօնագիրով կը տեղեկացնէր Քաղաքական ժողովին Հալէպի մէջ գործող երկու Կարմիր Խաչերու միացման մասին: Իսկ 14- Փետրուար- 1926 թուակիր եւ 99 համար գրութեամբ կը հաստատէր կրկին միացումը եւ կը խնդրէր Սրբազան Հօրմէ եկեղեցւոյ բեմէն հայրաբար յորդորել ժողովուրդը, «իւր հնչուն մասնակցութիւնը բերելու» անոր համար: Այսպիսով կրնար բազմաթիւ անդամներ ապահովել: Անկասկած ժողովը հաճոյքով կ'արձագանգէ այդ:

8 – 2- 1926

Գերապատիւ
Տ[եր] Տ[եր] Արտաւազդ Վրդ[վարդապետ] Սիրմէան
Առաջնորդ Հալեպի Հայոց

Գերապատիւ Հայր Սուրբ

Ուրախ ենք իմացնել Ձերդ գերապատուութեան թէ Հալեպի մէջ գտնուող երկու Հայ Կարմիր Խաչերը միացած են, որով յետ այսու մէկ Կարմիր Խաչ միայն գոյութիւն ունի:

Մատչելով ի համբոյր Ս[ուրբ] Աջոյդ

Ի դիմաց Հայ Կարմիր Խաչերու վարչութեանց
Բժ. Թ. Պասմաճեան Վեր. Ա. Ա. Շիրաճեան

Սակայն Գ. Եղբայրեանի քաղաքէն շուտափոյթ մեկնումով նորակազմ վարչութիւնը կը մնայ նոր առաջադրանքի առջեւ: ՀԱԿ Խաչի տեղական վարչութեան 5- Դեկտեմբեր- 1926 թուակիր եւ 186 համարաւ գրութիւնը, կատարուած նոր ընտրութեան առիթով, կը խնդրէր Գ. Եղբայրեանի փոխարինող անձի նշանակումը: Սակայն «Տրուած ըլլալով, որ ոչ-անդամ մը չի կրնար վարչական անդամ ըլլալ Կ Խաչին, որոշուեցաւ նախ պատրաստել անդամներու ընդհանուր ցանկը եւ ապա այն ցանկին վրայէն կատարել ընտրութիւնը»¹:

Քաղաքական ժողովը Գ. Եղբայրեանի փոխարէն միաձայնութեամբ կ'որոշէ Միհրան Մարլեանը վերահաստատել պաշտօնին,

¹ Ատենագրութիւն Քաղաքական ժողովոյ թիւ 48, 29-Յունիս-1925-էն, 3- Յունիս-1927, Ժ. նիստ, 13- Նոյեմբեր- 1925:

վարչութեան անդամ, որպէս Ազգ. Առաջնորդարանի ներկայացուցիչ տարած անխոնջ ու անձնուէր ծառայութիւններուն: Ժողովը կ'որոշէ առանձին պաշտօնագիրով ծանուցել թէ՛ Կ. Խաչի վարչութեան եւ թէ՛ Մ. Մարլեանին:

24- Դեկտեմբեր- 1926 թ. Միհրան Մարլեան կը վերահաստատուի իր պաշտօնին, ըստ Հ. Ազգ. Կարմիր Խաչի կանոնագրի 18-րդ յօդուածին տրամադրութեան:

Ուսումնասիրելով երկու թուակիր նամակները, մեր աչքի առաջ կը պարզուի, որ 8-2-1926 թուակիր նամակի վրայ ատենապետի դերով հանդէս եկած է Վեր. Ա. Ա. Շիրաճեանը, ատենադպիր՝ բժշկ. Թ. Պասմաճեանը փոխան բժշկ. Յ. Հրեշտակեանի, որ համանուն վարչութեան ատենադպիրն էր: Մեր տրամադրութեան տակ ունեցած նամակներէն կը պարզուի նաեւ, որ մինչեւ 1926 թ. վերջերը վարչութեան ատենադպրութեան պաշտօնը վարած է բժշկ. Թ. Պասմաճեան: Իսկ 1929 թ. տուեալներով՝ բժշկ. Թ. Պօղոսեան:

Հայ Ազգ. Կ. Խաչի վարչութիւնը 1926-ի Նոյեմբերին միւս յարանուանութիւններու, ՀԲԸՄ կողքին իր մասնակցութիւնը բերած է Ազգային Առաջնորդարանի կողմէ կազմակերպուած Համագային հանգանակութեան, Հայաստանի աղէտեալներու անմիջական օգնութեան հասնելու ցանկութեամբ:

Հ. Ազգ. Կ. Խաչի վարչութիւնը, բացի ստացած օտար օժանդակութիւններէ եւ անդամավճարներէ, եկամուտ ապահովելու համար նախաձեռնած է գեղարուեստական երեկոյթներ, Ազգ. Վարժարանի երգչախումբի մասնակցութեամբ:

1928 թ. 20- Ապրիլի ԺԾ. նիստին, Քաղաքական ժողովը որոշում կ'ընդունի Կարմիր կիրակին յատկացնել Հ. Ազգ. Կ. Խաչին,

ըստ իրենց փափաքին: Այդ առթիւ կատարուած հանգանակութիւնը ի նպաստ համանուն հաստատութեան էր:

1927 թ. պարբերաբար եւ 1929 թ. ընդհանրապէս Սուրիա հասնող նոր տարագիրներու հոսքը, Թուրքիոյ Արեւելեան նահանգներէն դէպի Սուրիոյ հիւսիս-արեւելեան շրջաններն ու Հալլէյ քաղաքը, նոր առաջադրանքի առաջ կը դնէ Ազգ. մարմինները, որոնք պիտի փութային տեղաւորելու եւ առողջապահական հարցերը կարգաւորելու աշխատանքին: Անշուշտ այս աշխատանքի մէջ բաժին մըն ալ վերագրուած էր ՀԱԿ Խաչի վարչութեան, ներկայացուցիչներ ուղարկելու եւ օգնութեան փութալու:

1929 թ. Ամերիկայի ՀԿ Խաչի Կեդրոնական վարչութեան Սուրիոյ տարածքին նոր մասնաճիւղեր կազմակերպելու առաջարկին Տեղական վարչութիւնը իր բացատրեալ նամակով Ազգ. Առաջնորդարանին կը փոխանցէր իրորոշումը:

Դժբախտաբար, 1929 թ.-էն մինչեւ 1937 թ. Հ. Ազգ. Կ. Խաչի վարչութեան գործունէութեան հետ առնչուող տեղեկութիւններ կը պակսին: Ըստ 1937-1938 տեղեկագիրին, կարգ մը անդամներ հրաժարելէ ետք գործը շարունակած են 4-5 հոգի՝

Վեր. Ա. Շիրաճեան Ատենապետ

Բժշկ. Պօղոսեան Ատենադպիր

Բժշկ. Յ. Հրէշտակեան Գանձապահ

Պ. Մարանկօզեան եւ Ե. Տայեան խորհրդականներ:

Վերջինիս անակնկալ մահով Հայ Բողոքական համայնքէն կը հրաւիրուի ատամնաբոյժ Նազարեան: Վարչութեան կազմը ամբողջացնելու միտումով, պաշտօնի կը հրաւիրուին՝ Տ. Տ. Պ. Էքնօսեան (արկղակալ Պանք տը Սիրի է տիւ կրան) եւ Լ. Պիլեզիքճեան (մաքսային պաշտօնեայ):

1938 թ. վարչությունը երիտասարդ ուժերի բաղկացած մարմին մը կը յառաջացնէ հետեւեալներէ, որոնք իրենց բոլորանուէր աջակցութիւնը կը ցուցաբերեն վարչութեան:

Տ. Տ. Բժշկ. Քէթէնճեան

Ժ. Գալէմքեարեան

Գ. Գաբրիէլեան

Դ. Ոսկանեան

Կ. Պօրօնօզեան

ՆՈՐ ԴԱՐՄԱՆԱՏԱՆ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆԸ

Հալէպի Հայ Կարմիր Խաչը իր կազմութեան օրէն իսկ նպատակադրած էր ունենալ սեփական դարմանատուն ու հիւանդանոց:

Հայ Կարմիր Խաչը իր ծնունդէն՝ 1919 թ.-էն, կարիքը զգալով դարմանատան մը, իր դժուարին պայմաններու տակ, նիւթական անձկութեան պատճառաւ դարմանատուներ ունեցած էր քէմբերու մօտակայքը կամ երբեմն հիւանդներու դարմանումը եղած է շրջուն բժիշկի մը միջոցաւ: Բայց պէտք է խոստովանիլ որ հեռու էր ինքնաբաւ ըլլալէ: Սեփական հիւանդանոցի հարցը միշտ ալ մնացած էր անբուժելի, հակառակ ներքին եւ արտաքին զանազան օժանդակութեանց:

Նորակազմ վարչութիւնը նկատի ունենալով այդ բոլոր դժուարութիւնները, կ'որոշէ դարմանատան վարձքի համար ամէն տարի կարելոր գումար մը յատկացնել: Այս անպատեհութիւնը դարմանելու համար եւ առաջնորդուելով «կամենալ կարենալ» սկզբունքէն կը յղանայ դարմանատուն մը կառուցելու գաղափարը: «Իր գանձին դատարկութիւնը առ ոչինչ համարելով, բայց հայ

ժողովուրդին վարչութեան հանդէպ տաճած համակիր զգացումներով զօրացած՝ գետնի մը գնումը կատարեց»¹:

1925-ին ՀԱԿ Խաչի կազմութենէն ու երկու Կ. Խաչերու միացումէն ետք, Հալէպի վարչութիւնը իր 9- Յուլիս- 1926 թուակիր նամակով, Առաջնորդ Հօր կը հաղորդէ իր որոշումը, ըստ որու քաղաքին մէջ յարմար հող մը գնելով Կ. Խաչի յատուկ շէնք մը կառուցել:

Համազգային այս հաստատութեան նշանակելի գործը եղաւ սեփական դարմանատան մը շինութիւնը:

Վարչութիւնը կը յաջողի 500 քռ[քառակուսի] կանգուն հող մը գնել Սիւլէյմանիէէն, սեփական դարմանատուն եւ մայրանոց մը հաստատելու համար: Յիշեալ շինութիւններու հիմնարկէքը կ'որոշուի կատարել 2- Նոյեմբեր- 1926-ին: Առ այդ պաշտօնական նամակներ կը յղուին Առաքելական, Կաթողիկէ եւ Բողոքական յարանուանութեանց հոգեւոր պետերու ներկայ գտնուելու հիմնարկէքի արարողութեան:

ՀԱԿ Խաչի վարչութիւնը սկիզբը կը ծրագրէ համեստ շէնքով մը գոհանալ, բայց նկատելով ժամանակի պահանջները կը պարտաւորուի հետզհետէ յատակագիծը փոխելով ընդարձակել ծրագրուած շէնքը:

Տարբեր աղբիւններու ուսումնասիրութեամբ, կը յիշուի թէ նորակառոյց դարմանատան շինութեան ձեռնարկած աշխատանքներու ընթացքին, վարչութիւնը մտադրած է մեծ սրահն ու յարակից սենեակներու մէկ մասը յատկացնել հիւանդներու, օժտուած տասնեակ մը մահճակալներով, այս կերպով կորիզը կազմելու ապագայ Ազգ. հիւանդանոցի մը: Դժբախտաբար վրայ հասնելով

¹ Եփրատ օրաթերթ, գ. տարի, 7 Մարտ, 1931:

համաշխարհային տազնապը, վարչությունը անձկութեան կը մատնուի եւ չի կրնար իրականացնել այդ ազգօգուտ ծրագիրը¹:

1936 թ. վարչությունը կը ստիպուի առժամեայ վարձու տալ հայ բողոքական Նահատակաց եկեղեցոյ այդ ընդարձակ սրահը: Իսկ սենեակներէն մէկն ալ կը յատկացնէ մանկամսուրի²:

Դարմանատունը գուրգուրանքի առարկայ դարձած էր, հաւասարապէս, թէ՛ Հալէպի եւ թէ՛ արտասահմանի հայերու կողմէ: Հալէպահայերը մասնակցելով Կ. Խաչի Կիրակի օրուան հանգանակություններուն, իրենց օժանդակությունը լաւագոյնս ցուցաբերած էին: Բացի ատկէ, օժանդակություն ստացած են Լոնտոնի եւ Մանչեսթըրի Հայ Տիկնանց Միություններէ: Օտար հաստատություններու մէջ յիշատակութեան արժանի են Անգլիական Հայրենասէրներու ընկերությունը «FRIEND OF ARMENIA»-ն: Համակրելի վերաբերում ցոյց տուած են նաեւ քաղաքս գտնուող Միս Եփփէն եւ օտարազգի բարերարներ ու բարեսիրական հաստատություններ:

Ըստ *Եփրատ* օրաթերթի հաղորդած տեղեկություններուն, վարչությունը ծախսած է 2500 ոսկի գումար մը: Շէնքի շինութենէն գոյացած է 300 ոսկի պարտք, որուն 150 ոսկին տրամադրած է օտար բարերարուհի մը: Ուստի վարչությունը կոչ կ'ուղղէ «գթասիրտ հայ ժողովուրդին վարչութեան զօրավիգ կանգնելու»³: 1927 տարուան ընթացքին դարմանատուն կը դիմեն 6579 երկսեռ հիւանդներ եւ կ'օգտուին զանազան դարմանումներով:

¹ Տեղեկագիր Համառօտ պատմություն Հայ Աւետ. Նահատակաց եկեղեցիին, Հալէպ, Սուրիա (անտիպ):

² Տեղեկագիր ՀԱԿ Խաչի 1937-1938 թթ., էջ 3:

³ «Եփրատ» օրաթերթ, Գ. տարի, 7- Մարտ- 1931, Հալէպ:

Տարեկան ընդհանուր պիւտճէն եղած է 910 օսմանեան ոսկի /օսմ. ոսկի/, որուն 600-ը արտասահմանի հայ եւ օտար բարեսիրական հաստատութիւններէ եկած, 110-ը՝ դարմանատան հատոյթէ, 37-ը տեղական անդամավճարներէ, իսկ մնացեալը 1926 թ. դրամէն գոյացած: Ելքերը՝

110 օսմ[անեան] ոսկի՝ դեղօրայք

26 օսմ[անեան] ոսկի՝ այլեւայլ

40 օսմ[անեան] ոսկի՝ գնուած գետինի

650 օսմ[անեան] ոսկի՝ շիութեան

90 օսմ[անեան] ոսկի՝ պաշտօնեաներու թոշակներ

Տեղեկագիրի տակ գետեղուած ծանօթութենէն կը պարզուի, թէ 1928 տարուան փոխադրուած է 280 օսմ[անեան] ոսկի պարտք: Նոր դարմանատան գետինին եւ շէնքին ծախսուած է 950 օսմ[անեան] ոսկի եւ տակաւին ամբողջացման համար կարիքը կայ 700 ոսկիի:

1928 թ. առաջի ամիսներուն կը կատարուի հանգանակութիւն մը՝ 65 օսմ[անեան] ոսկի եւ պագարէ՝ 100 օսմ[անեան] ոսկի հատոյթներով:

1925-1936 թթ. դարմանատան մէջ դարմանուած են 79,914 հիւանդներ: Իսկ 1937-1938 տարիներուն՝ 7351 հոգի:

ՀԱԿ Խաչի վարչութիւնը 1936-1937 թթ. ծրագիր մը կը մշակէ ակնաբուժական եւ ատամնաբուժական ճիւղեր հաստատելու դարմանատան մէջ: Բայց նիւթական դժուարութիւններու պատճառաւ անկարող էին յաջողցնելու այդ ձեռնարկը: Սակայն հիւղաւաններու մէջ վարակող աչքի հիւանդութիւնները հարկադրանքի տակ դրած էին վարչութեան կարգադրութիւններ ընելու

եւ ակնաբուժական ճիւղը վերակենդանացնելու ՀԲ Ընդհանուր Միութեան շնորհիւ¹:

1 Յունուար 1937 թ. դարմանատան բժշկ. Լուսինեան կը հրաժարի: Դժբախտաբար մեզի յայտնի չէ թէ որ թուականէն ստանձնած է իր պաշտօնը, փաստաթուղթերու բացակայութեան պատճառաւ: ՀԱԿ Խաչի վարչութիւնը պատեհ առիթ ստեղծելով դարմանատան առողջապահական հարցերը կը յանձնէ բժշկն. Ե. Ստեփանեանին եւ Ա. Արսլանեանին, որոնք շարաթը երեքական օր, փոխն ի փոխ կը տանին իրենց վրայ վստահուած աշխատանքը: Աւելի ուշ բժշկ. Արսլանեանի հրաժարականէն ետք բժշկ. Ե. Ստեփանեան կը շարունակէ դարմանատան աշխատանքը²:

12- Ապրիլ- 1932 թուակիր եւ 4150 համար գրութեամբ, պատկան պաշտօնատունը կը տեղեկացնէ վարչութիւս, թէ դարմանատան շէնքը զերծ կացուցուած է կալուածատուրքէ: Այս որոշումով, իբր բարեգործական հաստատութիւն, արտօնուած էր զանազան դեղեր, գործիքներ եւ այլ պէտքեր ընդունիլ արտասահմանէն, առանց մաքսատուրքի:

Բանաւոր քաղած մեր տեղեկութիւններուն համաձայն, սոյն դարմանատունը 1954 թ. կը յանձնուի ՀԲԸ Միութեան:

1977 թ. կը փակուի:

Արդարեւ, Հալէպի հայ համայնքի ձեւաւորման օրերուն, Թուրքիոյ տարբեր շրջաններէն Սուրիա ապաստանող գաղթականներուն օգնութիւն ցուցաբերեցին մարդասիրական, բարեսիրական տեղական եւ միջազգային կազմակերպութիւնները, հայ-

¹ Երկամեայ տեղեկագիր Հայ Ազգ. Կ. Խաչի Հալէպ 1937 եւ 1938, Հալէպ, 1938, էջ 3-9:

² Նոյն տեղը, էջ 2:

ընկերակցական միությունները եւ հայազգի անհատներ, որովհետեւ ապաստանողներուն վիճակը անմխիթար էր եւ անոնց կարիքները՝ անհամար:

THE ARMENIAN RED CROSS OF ALEPPO (HISTORICAL REVIEW)

(Summary)

ANI FISHENKJIAN

Key words: Aleppo, Red Cross, Syria, Diocese of Peria, FRIEND OF ARMENIA, Euphrates daily, Cilicia, The Armenian General Benevolent Union, charity, National Association

As a result of the policy of extermination of the Armenians by the Young Turks organized in 1915, a large number of immigrants found refuge in Aleppo. Their poor and miserable situation put the community figures into a difficult situation, so they started to act immediately in the crucial situation.

In 1919 due to efforts of several national figures the Armenian Red Cross of Aleppo is being founded, the main goal of which was to support all needy people (in the fields of education, health), along with other humanitarian organizations.

The article sheds light into the history of the existence of the Armenian National Red Cross of Aleppo and joint activities with the Armenian Red Cross history, according to archival materials preserving at the Primate of the Armenian Prelacy of Peria.